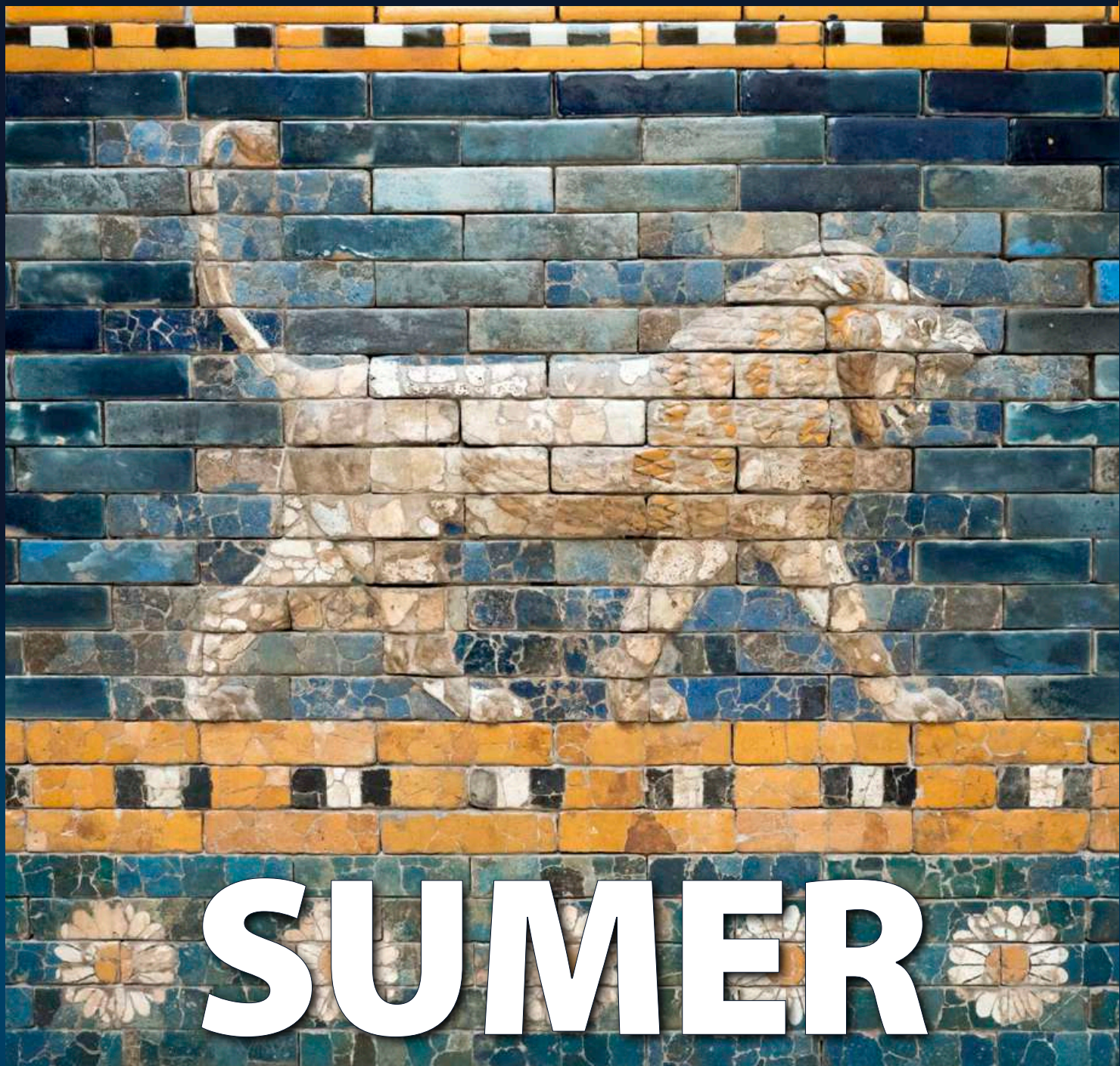
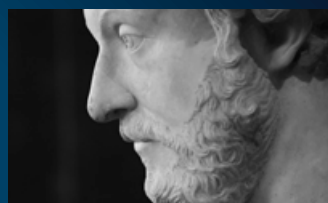

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

Popis sumerskih kraljeva

PRIJE SVEGA, BUDI DOBAR

EMPATIJA

WILLIAM TURNER Slikar svjetla

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

07 | 2023. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 PRIJE SVEGA, BUDI DOBAR

Gilad Sommer

6 EMPATIJA

Dragocjena ljudska kvaliteta

Nikša Đerek

8 SUMER

Zemlja majstora znanja

Jerko Grgić

13 OTKRIĆE PRAPOVIJESNIH SKULPTURA DEVA

Fernand Schwarz

14 PISMA OCA SINU

16 Zagonetni Popis sumerskih kraljeva

Marta Mihičić i Sanja Čupić

18 WILLIAM TURNER Slikar svjetla

Stela Zorić

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić, Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branko Zorić, Damir Krivdić

Lektura: Branka Žaja

Tehničko uredništvo: Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

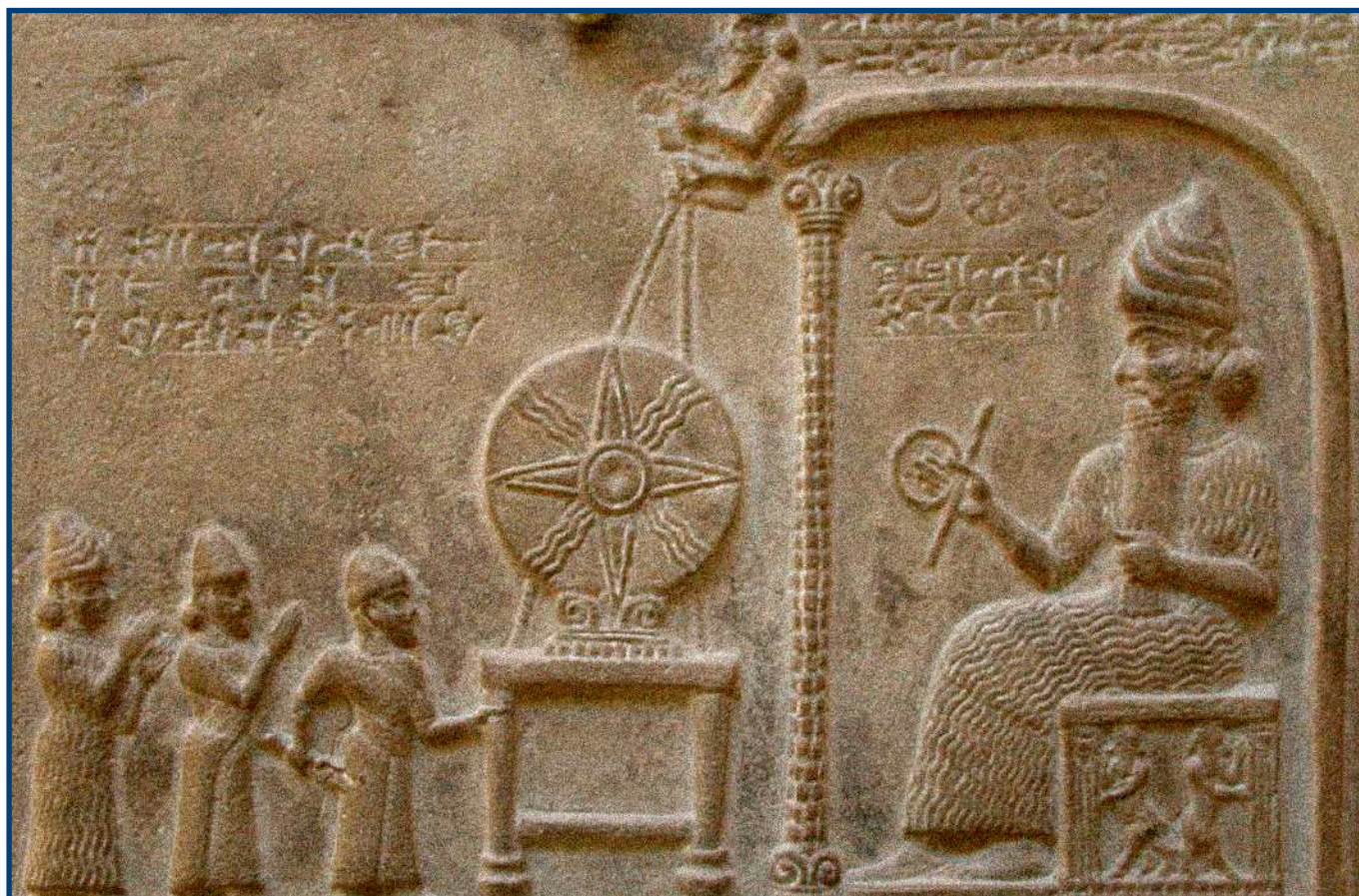
NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

Jesmo li svjesni koliko toga dugujemo starim kulturama i civilizacijama, bez čije ostavštine današnji svijet ne bi bio to što jest? Mnoge stvari koje svakodnevno koristimo osmišljene su u osvit poznate povijesti i zbog svoje praktičnosti ostale su tisućljećima u upotrebi.

Jedna od velikih kultura koja je ostavila duboki povijesni trag je i sumerska. Tajanstveni narod "majstora znanja", "učeni", imali su već u 3. tisućljeću prije Krista zavidan urbanistički plan gradova s odgovarajućom infrastrukturom. Gradili su monumentalne sakralne građevine skladnih proporcija, stupove i lukove, a iznimna umjetnička profinjenost izrade izbija iz mozaika, skulptura i reljefa te različitih predmeta od keramike i metala. Poznat je njihov doprinos zakonodavstvu i uređenju države, otkriće pisma, matematička, astronomska, medicinska i druga znanstvena postignuća.

Bavili su se vječnim pitanjima o smislu postojanja, o besmrtnosti, o sudbini čovjeka i svijeta. Književna djela obuhvaćaju uzvišene himne i složene mitove, a susrećemo i tople ljudske priče i ljubavne pjesme u kojima prepoznamo ono što zaokuplja i nas danas.

Ne zaboravimo jednu od najvažnijih pouka koju nam je ostavio narod Sumera, a to je da sve što su postigli nisu svojatali i nisu isključivo sebe smatrali zaslužnim. To nam govori koliko su duboki korijeni velikog stabla čovječanstva s nebrojenim granama koje nedovoljno poznajemo i koristimo...

Uredništvo

PRIJE SVEGA, BUDI DOBAR

Gilad Sommer

Potruga za mudrošću i dobrim životom prisutna je kroz čitavu povijest čovječanstva. Među mnogobrojnim skupinama i pojedincima koji su pokušali prenijeti prirodnu filozofiju življenja, stoici se posebno ističu svojom postojanošću i ustrajnošću kao filozofska škola te svojim utjecajem na povijest čovječanstva.

Svi želimo živjeti dobar život, no mnogi od nas lako prihvaćaju već gotove odgovore koje pruža društvo, obrazovni sustav i mediji, dok su stoici vjerovali da pravi odgovor na pitanje dobrog života treba prosijati kroz sito vlastitog razuma koji ne bi trebalo miješati s intelektom.

Stoicizam se razvio u vremenu u kojem su ljudi izgubili poveznicu s metafizičkim vrijednostima i mudrošću drevnih naroda. Danas, ponukani gubljenjem moralnih tradicija naših kultura, također tražimo odgovor na pitanje kako živjeti ispravno u ovom kaotičnom svijetu. Pragmatična stoička učenja dolaze iz vremena koje uvelike sličí današnjem, stoga su probudila zanimanje među suvremenim tragačima za mudrošću.

Od Zenona, eklektičnog filozofa koji je podučavao u atenskoj stoi, do Marka Aurelija, velikog cara-filozofa koji je svoje misli ostavio budućim naraštajima, ovo je priča o stoicima i njihovim učenjima.

Stoicizam i društvena odgovornost

Jasno je da čovječanstvo danas prolazi kroz razdoblje krize. Posljedice krize vidljive su, između ostalog, na prirodnoj, ekonomskoj, političkoj i kulturnoj razini. U svojoj suštini, kriza nije ni ekološka ni ekonomska, već je moralna. Svi ti različiti segmenti odražavaju isti skriveni uzrok. Ova kriza počinje u srcu čovjeka i tamo će i završiti.

Zapitajmo se zašto imamo ekološke i ekonomske probleme. Zašto imamo sukobe i ratove? Koliko dugo

će se nastaviti ratovi protiv droga, siromaštva i gladi dok ne shvatimo da pristupamo problemu na krivi način?

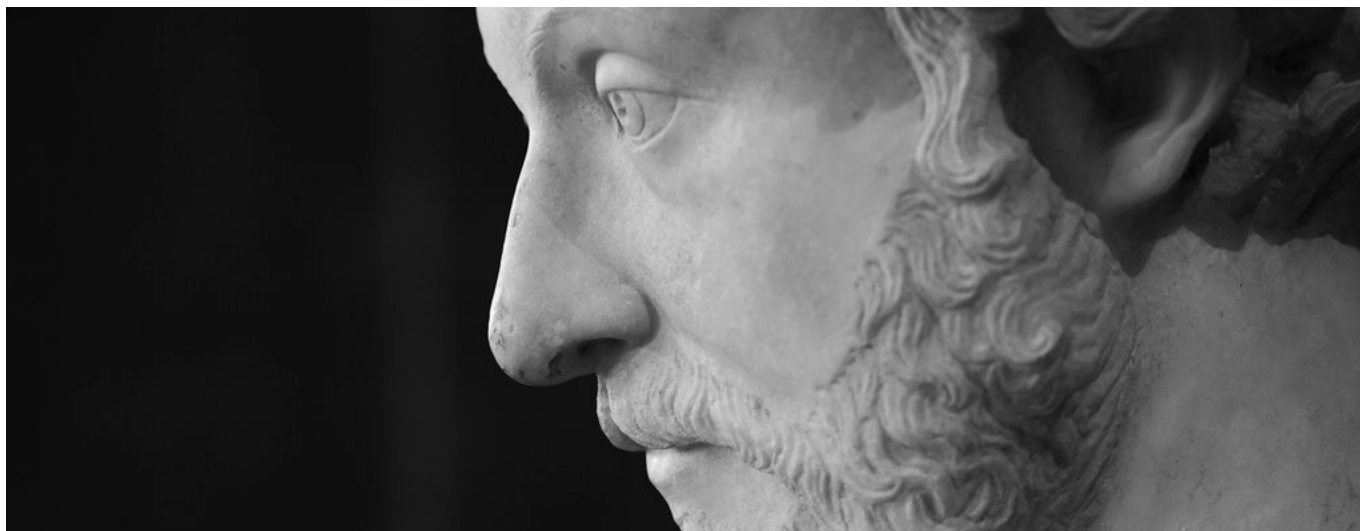
Neki govore da je to bogomdana stvarnost. Međutim ono što mogu reći, Bog nikome ne govori što da radi. Svi ti sukobi i ratovi su rezultat pohlepe, apatije, čak i lijenosti koje se nalaze u ljudskoj psihi. Tako da to nije božanska intervencija, već su to samo naše ljudske pogreške i slabosti.

Ako nam se ne sviđa sadržaj televizijskog programa, ne zovemo mehaničara da nam popravi televizor. Ako je televizijski program loš, ono što želimo promijeniti je sadržaj, a ne televizor. Međutim, na društvenoj razini, to se obično događa. Umjesto da ispravimo uzrok, uvodimo reforme ovog ili onog programa, donosimo ili ukidamo propise, mijenjamo upravitelje.

U sferi čovjeka, sadržaj se nalazi u unutarnjem svijetu – u psihološkoj, etičkoj i duhovnoj sferi. Dok je duhovna sfera izvan našeg dometa, na način da na nju ne možemo utjecati, moramo raditi u etičkoj sferi koja je odraz duhovnog u našim svakodnevnim aktivnostima.

Stoici su pružali otpor tiraniji i korupciji još od najranijih dana Rimskog Carstva, ali taj otpor nije bio protiv tiranina osobno, već je to bio unutarnji otpor protiv onoga koji postupa neetično ili zanemaruje vlastitu dužnost.

Epiktet piše: *Kada je Vespazijan poslao po Helvidija Priska i zapovjedio mu da ne uđe u Senat, on mu je odgovorio: 'U tvojoj je moći da mi ne dozvoliš da budem član Senata, ali dok ja to jesam, ja moram učiti.'* 'Pa, uđi onda,' reče car, 'ali ne govori ništa.' 'Nemoj tražiti moje mišljenje, i ja ću biti tiho.' 'Ali ja moram tražiti tvoje mišljenje.' 'A ja moram reći što mislim da je ispravno.' 'Ali ako to učiniš, usmrtit ću te.' 'Kad sam ti rekao da sam besmrtn? Učinit ćeš svoj dio, a ja ću učiniti svoj: tvoj dio je da me usmrtiš; moj je da

*umrem, ali ne u strahu: tvoj je dio da me pošalješ u progonstvo; moj da odem bez tugovanja.*¹ (*Rasprave*, 1.2.19-21)

Ovo je prekrasan primjer neosobnog stoičkog otpora. Ne možemo kontrolirati tuđe postupke, osobito moćnika, ali sa sigurnošću možemo kontrolirati naše vlastite i donositi odluke uzimajući u obzir posljedice koje one mogu imati.

To je vrlo relevantno u današnjem političkom ozračju, koje se uglavnom vrti oko osobnosti političara, a ne njihovih ideja. Napad na nečiju osobnost nije samo nedostojanstven, nego je i beskoristan. Umjesto toga, stoici nude mnogo razumniji oblik otpora, temeljen na vlastitoj inicijativi i djelovanju – u svojoj sferi utjecaja izabirem poduzimati odgovorne i svjesne postupke i ne idem protiv svoje savjesti.

Ne možemo kontrolirati pohlepu korporacija, ali možemo kontrolirati vlastitu pohlepu, našu neprekidnu želju za više nego što nam je potrebno. Trgovci zmijskim uljem mogu uspjeti jedino ako imaju vjernu klijentelu koja želi pronaći čarobne i jednostavne lijekove za svoje bolesti. Uvijek će postojati neuki grabežljivci koji ne mogu vidjeti veće posljedice vlastitih postupaka, ali njihov uspjeh ili neuspjeh ovisi o tome hoćemo li mi biti neuki plijen.

Promjena ne može započeti izvana, ona mora započeti unutar svakog od nas. Razlog tome je to što nemamo kontrolu nad vanjskim okolnostima, već samo nad samim sobom. Kada govorimo o stoicima, lako se fokusirati na emocionalnu i mentalnu kontrolu, na dužnost, na pronalazak rješenja za životna iskušenja, ali ne smijemo zaboraviti da su stoici bili dobri ljudi, ili da su tome težili. To je nešto što ne treba previše analizirati. Marko Aurelije je napisao: "Nemoj previše raspravljati o tome kakav treba biti dobar čovjek, budi takav."

Ova etičko-moralna os ne može biti prenapla-

šena. Stoicizam je racionalna i praktična metoda koju možemo primijeniti za poboljšanje samog sebe na svim životnim poljima. Međutim, suvremeni pisci taj aspekt stoicizma, središnju ideju dobrote, ponekad podcjenjuju. Zašto? Zato što stoici nisu težili samo osobnoj sreći i uspjehu. Riječ uspjeh se zapravo ne pojavljuje niti jednom u zapisima Marka Aurelija.

Važno je ispuniti vlastite dužnosti na najbolji mogući način i biti dobar čovjek. Nastojati dosegnuti uzvišene ideale penjući se, a ne spuštajući ih. Epiktet nam kaže da nikada ne smijemo propustiti priliku pomoći prijatelju u nevolji. Ne dopustimo da nas misli našeg nižeg uma, stalnog kalkulatora dobitka, priječe da budemo spremni pomoći.

"Koje su moje dužnosti?" bilo je pitanje koje je sebi postavljao svaki stoik, pitanje koje svatko od nas treba postaviti samome sebi. Prema stoicima, svi imamo dužnosti u životu, netko veće, netko manje, ali svatko od nas mora se pobrinuti da ostvari vlastite dužnosti na najbolji mogući način, bilo kao građanin, obiteljski čovjek, prijatelj, učitelj ili vladar.

Stoicizam je filozofija sudjelovanja, odgovornosti i predanosti – riječi koje mogu prestrašiti, dok ne shvatimo da su one sinonim za svrhu i osjećaj smisla. Unutar nas samih, svi želimo biti dio nečega što je veće od nas i što daje smisao našem postojanju.

Ideali stoicizma ne pripadaju stoicima. Oni snažno odjekuju među japanskim samurajima, kao i autohtonim ratničkim plemenima Sjeverne Amerike poput plemena Lakota i Apaša. Oni karakteriziraju način života koji se pojavljuje i ponovno rađa s ciklusima povijesti u različitim kulturama i mjestima. To je aspekt ljudskog iskustva, to je način života unutarnjeg ratnika. ♣

EMPATIJA

Dragocjena ljudska kvaliteta

Nikša Đerek

Empatija je pronalaženje odjeka druge osobe u sebi.

Nelson Mandela

Empatija označava proces neposrednog uživanja u emocionalno stanje, mišljenje i ponašanje druge osobe. Riječ empatija dolazi od starogrčkog *παθο*, što u prijevodu znači osjećanje, uživanje.

To je složen fenomen koji možemo proučavati iz različitih kutova. U ovom članku promotrit ćemo empatiju s gledišta filozofije, psihologije i religije te sagledati kako empatija može utjecati na kvalitetu života pojedinca i šire zajednice.

S filozofskog gledišta empatija je usko povezana s konceptom intersubjektivnosti. Taj se koncept odnosi na ideju da je naše razumijevanje svijeta i drugih ljudi oblikovano našim interakcijama s njima. Nedostatak empatije, odnosno uživanja u pojave i ljude oko nas, otežava dublje povezivanje i razumijevanje drugih, a time i samih sebe.

Već su filozofi poput Platona i Aristotela uvidali važnost "suosjećanja" kao vezivnog tkiva društva i

raspravljali o konceptu *simpatija* (koji je srodan empatiji, ali s manje fokusa na emocije, a više na osjećaj zajedničkog iskustva) kao ključnog za skladno funkcioniranje svake zajednice.

Filozof Martin Buber empatiju je smatrao temeljem svih ljudskih odnosa. On je vjerovao da empatija omogućuje pojedincima da se povežu s drugima na dubokoj, osobnoj razini i da je ta povezanost ono što u konačnici daje smisao našim životima.

S druge strane, Kant je vjerovao da empatija može biti koristan alat za razumijevanje perspektive drugih, ali treba biti uravnotežena predanošću, racionalnim razmišljanjem i moralnim načelima. Vjerovao je da bismo trebali upotrijebiti razum kako bismo odredili koji su postupci etični, a zatim upotrijebiti empatiju kako bismo razumjeli kako naši postupci mogu utjecati na druge, jer je empatija ograničena našim subjektivnim iskustvima te nas zbog toga nekada može navesti i na iracionalne ili nemoralne izbore.

Danas psiholozi razlikuju dvije razine empatije: *kognitivnu empatiju* (sposobnost razumijevanja perspektive druge osobe) i *emocionalnu empatiju* (sposobnost osjećanja emocija druge osobe).

Kognitivna empatija ili "plitka empatija" je najčešća definicija empatije, a to je mogućnost da se stavimo u "tuđe cipele", da vidimo svijet "tuđim očima" te da "pročitamo" tuđe emocije. Tako definirana, empatija nije ništa više od mentalne sposobnosti poput one kad zamišljamo neke buduće scenarije ili rješavamo probleme na temelju prošlih iskustava.

Emocionalna empatija ili "duboka empatija" je više od same mentalne sposobnosti zamišljanja što drugi ljudi osjećaju – ona je mogućnost da doista osjetimo ono što drugi ljudi doživljavaju.

Ovdje je važno napomenuti da pojmove "plitka" i "duboka" empatija treba uzeti *sa zrnom soli*. Sociopati i psihopati mogu savršeno razumjeti kako se drugi osjećaju, ali ih to nije briga. Isto tako, emocionalno uživljavanje (empatija) može biti plitko, kratkotrajno, beskorisno, pa čak i opterećujuće za druge osobe. Zato jedna nije bolja od druge, već se trebaju nadopunjavati kako bi se razvila istinska empatija.

Empatija je vještina koja se može naučiti i razvijati, i to kroz proces samospoznaje. Kako bismo razumjeli tuđe osjećaje – zašto je netko takav kakav je, zašto tako reagira i sl., trebamo težiti bolje razumjeti sebe. To ne znači sebično se baviti sobom, nego biti u mogućnosti u drugima prepoznati ono što postoji i u nama samima.

Studije su pokazale da su pojedinci koji imaju visoku razinu empatije sposobniji stvarati i održavati zdrave odnose te je manja vjerojatnost da će doživjeti negativne ishode mentalnog zdravlja kao što su anksioznost i depresija.

Nerazvijana empatija može dovesti do niza problema, budući da pojedinci koji nisu u stanju razumjeti ili dijeliti osjećaje drugih mogu biti prilično uskraćeni u uspostavljanju i održavanju zdravih međuljudskih odnosa. Zbog toga takve osobe mogu biti sklonije (samo)destruktivnom, agresivnom i devijantnom ponašanju.

Upravo zbog manjka empatije druga ljudska bića postaju objekti i sredstva za zadovoljavanje vlastitih želja i potreba.

Zato mnoge religijske tradicije stavljaju snažan naglasak na suosjećanje, razumijevanje i uljudno postupanje prema drugima kao put ka postizanju moralnog i duhovnog rasta. Zlatno pravilo, prisutno u mnogim religijskim učenjima, potiče ljude da se "ponašaju prema drugima onako kako bi željeli da se postupa s njima".

U budizmu se suosjećanje u patnji, kao i u radosti, ubraja u četiri "nemjerljiva" ili "božanska prebivališta" (*brahmavihare*) koja se, uz dobronamjernost i smirenost, smatraju ključnima za postizanje prosvjetljenja.

U hinduizmu postoji koncept *daya*, koji govori da bismo trebali pokušati olakšati patnju svih ljudskih bića, uključujući patnju stranca i neprijatelja, jer su svi oni dio našeg postojanja.

Slično tome, u kršćanstvu se empatija povezuje s vrlinom milosrđa i zapovijedi "Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe".

U svakodnevnom životu empatija je ključna komponenta kvalitetnih odnosa i interakcija. Empatične osobe spremnije su pomoći, dijeliti, surađivati, a i lakše se prilagođavaju novim životnim okolnostima. Zbog toga su često i sretnije u svojim osobnim i profesionalnim životima.

Da bi empatija bila korisna – nama i drugima – ona treba biti djelotvorna. Svrha empatije nije samo "razumjeti i osjećati druge", već nam treba služiti kao kompas u našem djelovanju i pomoći nam odrediti što možemo učiniti za druge u određenom trenutku. Smisao je djelovati, učiniti nešto, a ne samo osjećati. Ovisno o situaciji i osobi to može biti nešto jednostavno poput aktivnog slušanja druge osobe, zagrljaja, ohrabivanja, slavljenja njenog uspjeha i sl. Empatija nas treba pokretati na djelovanje jer tako tuđu sreću ili nesreću kanaliziramo u međusobno povezivanje i izgradnju dubokih i smislenih odnosa. Zato Robert Ebert kaže: "Vjerujem da je empatija esencijalna kvaliteta civilizacije." ♡

SUMMER

Zemlja majstora znanja

Jerko Grgić

Moj otac i otac moga oca su prije mene ovdje razapeli svoje šatore. Već dvanaest stoljeća pravi vjernici, naselili su se u ovoj zemlji i nijedan od njih nikada nije čuo o nekoj podzemnoj palači, pa ni oni što dođoše prije njih. I gle! Uto dođe neki Franak iz neke zemlje, daleke mnogo konaka puta, i upravce će na mjesto i uzme štap i zacrta jednu crtu ovamo, a jednu crtu onamo. Ovdje je, kaže on, "palača", i tamo, kaže on "jesu vrata", i pokaže nam što je za svega našeg života ležalo pod našim nogama, a da o tom i ne slutismo. Čudno! Čudno! Jesi li to naučio iz knjiga, iz čarolija, ili od svojih proroka? Kaži, gospodine! Kaži mi tajnu te mudrosti.

Ove je riječi šejk Abd-er-Rahman polovicom 19. stoljeća uputio engleskom istraživaču Henryju Layardu, jednom od mnogih arheologa-avanturista koji su se uputili u traganje za zaboravljenim zemljama i gradovima Asirskog i Babilonskog Carstva o kojima su postojali zapisi antičkih autora i neobične priče iz biblijske *Knjige Postanka*.

Područje između rijeka Eufrata i Tigrisa, koje su Grci nazvali Međuriječje (današnji Irak), spominje se u *Knjizi postanka* u vezi s Edenom – rajem na zemlji. Govori se i o tome kako se Noini sinovi Šem, Ham i Jafet nakon potopa naseljavaju u zemlji Šinear u kojoj je kasnije vladao Nimrod, silan lovac i prvi velmoža. On je izgradio Babilon, Ereš, Akad i Kalne. Zatim je Ašur podigao Ninivu, Ir i Kalah. Bog je srušio Kulu babilonsku i pomiješao je ljudske jezike kako se jedni s drugima ne bi mogli razumijevati. Na kraju je zapovjedio Abram i Lotu da odu iz Ura kaldejskog i nasele se u Kanaanu.

Mnoga od ovih imena i mjesta dugo su se vremena smatrala nepostojećima, mitskima, sve do otkrića Asurbanipalove biblioteke u asirskom glavnom gradu Ninivi. Odgonetanjem i prevodenjem klinastog pisma otvoren je prozor u svijet drevnih kultura Mezopotamije. Kao u filmu koji se vrti unatrag, razotkrila se povijest Asiraca, Babilonaca, Akadana i do tada potpuno nepoznatih i zaboravljenih Sumerana.

Tko su bili Sumerani?

Iako znamo da su na širem području Mezopotamije postojale kulture stare devet tisuća godina prije Krista, još uvijek nije dovoljno rasvijetljeno podrijetlo Sumerana.

Danas prevladava pretpostavka kako je pradomovina Sumerana područje oko Kavkaza ili Kaspijskog jezera i da pripadaju indoeuropskoj skupini naroda. Međutim, zanimljivo je da njihov jezik ne nalikuje nijednom od izumrlih ili živih jezika. Sami Sumerani ili Crnoglavi narod, kako su sami sebe nazivali, govore da su tu od stvaranja svijeta, a njihovi mitovi i legende vezuju se podjednako uz močvarno podneblje, dolinu ispresijecanu rijekama, kao i uz visoke planine. Prema pisanju Berosa iz 3. stoljeća, koji prepričava stari sumerski mit, sve spoznaje Sumerana potječu od Oanesa, vođe "ljudi-riba". U davna vremena on je svakog jutra izlazio iz mora zajedno s drugim ljudima-ribama, kako bi Sumerane podučavao svim znanjima, a uvečer bi se vraćao u more. U predaji se spominje i Dulmin, sveti otok ili raj na zemlji gdje je započelo stvaranje.

Sve te priče samo dodatno intrigiraju podrijetlo onih koje će njihovi civilizacijski nasljednici zvati "Učeni" (akadski: *Shumeru*) i čija će se zemlja dugo vremena nakon njihovog nestanka s povijesne pozornice zvati Svetom (babilonski: *Kaldeja* – Sveta zemlja, i *kaldeo* – svećenik), a čiji će jezik, poput latinskog u srednjem vijeku, biti jezik učenih. Sumerani su svoju zemlju nazivali *Kalam* što je jednostavno značilo "Zemlja" (u smislu državne strukture) i *Ki-en-gi* – "Zemlja majstora znanja/čitanja".

Malo povijesti

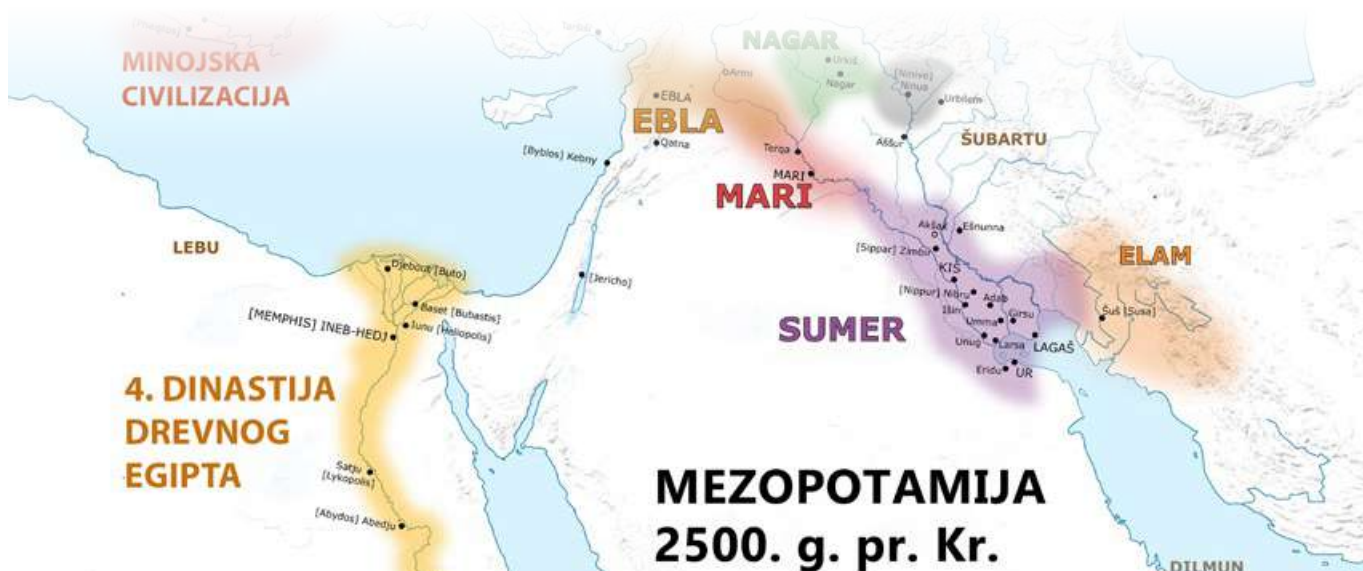
Prvu zajednicu Sumerana o kojoj imamo potpunije povijesne podatke¹ činila je skupina od četrnaest gradova-država s jedinstvenom kulturom, religijom i pismom, povijesno smještena u tzv. ranodinastički

¹ Datiranje povijesnih događaja nije precizno i prema različitim autorima varira u intervalu od sto do pet stotina godina.

period (otprilike između 2800. i 2500. g. pr. Kr.). Značajna središta tog vremena bili su gradovi Eridu, za koga Sumerani tvrde da je najstariji od svetih gradova i kamo je sišlo prvo kraljevstvo s Neba prije 400 000 godina; zatim Ur (Grad) s poznatim kraljevskim grobnicama, prema predaji sveti grad na otoku; Uruk (biblijski Ereh) u kome je vladao Gilgameš (biblijski Nimrod); Nipur, glavno vjersko središte u kome se u kasnijim vremenima obavljala krunidba kraljeva, a gdje je pronađena najstarija velika biblioteka; pretpotopni grad Sipar kojim je vladao Ziusudra, sumerski Noa, onaj koji je preživio veliki potop, te Kiš, Šurupak, Lagaš i drugi.

U ime božanstva, gradom je upravljao *ensi* (upravitelj), koji je mogao biti samostalan ili podložan *lugalu* (veliki čovjek, kralj), upravitelju više gradova. Upravitelj je bio i vrhovni sudac i prvosvećenik, ali su osim njega postojale i skupštine i "vijeća staraca" koja su sačinjavali ugledni građani. Stanovnici su se udruživali u zajednice prema zanimanjima od kojih su najcjepjeniji bili pisari, svećenici, vojnici, umjetnici i pomorci. Nad svima su stajali: glavni nadzornik, *nu-banda*, glavni ekonom, *agrir* i prvosvećenik hrama, *sanga*.

Za Sumerane gradovi nisu pripadali ljudima nego bogovima, a glavna je građevina svakog grada bio hram posvećen jednom od bogova sumerskog panteona. Oko hrama se uzdizao sveti dio grada s kompleksima građevina namijenjenih onima koji su se brinuli za potrebe božanske obitelji i pratnje. Oko tog kompleksa bio je smješten utvrđeni dio grada za stanovanje, a van zidina prigradska naselja. Dalje se širila obradiva zemlja s vrtovima, voćnjacima, pašnjacima i poljima ispresijecanim često plovnim kanalima za navodnjavanje (neki su bili široki preko dvadeset metara).

Nakon Sumera

Oko 2500. g. pr. Kr. na pozornici Mezopotamije pojavio se najstariji povijesno zabilježeni veliki osvajač, osnivač Akadskog Carstva koje će se proširiti od Sredozemnog do Perzijskog mora. Njegovo ime Sargon zapravo je titula u značenju "Pravedni kralj" (akadski: *Šaru-kin*), a uz njega su vezane brojne legende. Poput židovskog Mojsija je kao dijete bio pušten u košari niz rijeku, odgojila ga je prvosvećenica u Kišu, gdje je kasnije postao vojni zapovjednik na dvoru sumerskog vladara Ur-Zababe.

Akadsko Carstvo potrajat će oko tristo godina i taj će semitski narod u potpunosti preuzeti sumersku kulturu, mijenjajući jedino nazive bogova i premještajući prijestolnicu u Akad, grad čija je prostorna lokacija još uvijek nepoznata. To je doba daljnjeg razvoja kulture, a sumerski će se utjecaj proširiti daleko izvan granica carstva, u Afriku, Egipat i područje Inda, gdje se trgovalo s gradovima Mohenjo-Daro i Harapa.

Otprilike 2200. g. pr. Kr. s Istoka nezadrživo prodiru divlji narod Guta rušeći Akadsko Carstvo. Oni vladaju Mezopotamijom stotinjak godina i u potpunosti su asimilirani u kulturu društva. Tada započinje tzv. "renesansa Sumera". U tom su razdoblju zapisane mnoge sumerske himne i epovi, izgrađeni brojni hramovi i palače, skulpture i zidne slikarije, produbljene znanstvene i filozofske spoznaje. Jedan od prvih gradova koji se oporavio od naleta Guta bio je Lagaš u kome je Gudea, upravitelj Lagaša, okupio građane "kao sinove iste majke" i sagrađio jedan od najljepših i najkulturnijih gradova svog vremena. Slično kao što će to učiniti Lorenzo de Medici tri i pol tisućljeća kasnije u Firenci, i Gudea je imao kiparsku radionicu iz koje su izašla remek-djela sumerske umjetnosti. Nakon njega vladar Ura Ur-Namu, iza kojeg je ostao i najstariji poznati pisani zakonik, osvaja sva područja Sumera i Akada, a njegov sin Šulgi vodi Sumer i Akad do vrhunca moći. Najpoznatiji je arhitektonski spomenik toga vremena zigurat u Uru.

To razdoblje od nekih stotinjak godina predstavljalo je posljednji uzlet Sumera koji će postepeno nestati s pozornice svjetskih događanja, ali njegova će kultura nadživjeti vlastite graditelje. Godine 1894. pr. Kr. jedno od amorićanskih plemena osniva naselje u "struku" Mezopotamije, mjesto gdje su Eufrat i Tigris najbliže jedan drugom. Sumerani su ga zvali *Ka-dingir-ra*, a Akadani *Bab-ilim*, što na oba jezika znači "Božanska vrata". Stotinjak godina kasnije, njegov vladar Hamurabi (babilonski: Hamurapi – "Bog je iscjelitelj") stvara Prvo babilonsko carstvo koje preko

Akadana preuzima sumersku kulturu, ponovno mijenjajući imena bogova, a sumerski jezik postaje jezikom učenih.

Prodorom Hetita, koji oko 1600. g. pr. Kr. ruše Babilon, i dolaskom Kasita s područja današnjeg Irana, stvara se Asirsko Carstvo na sjeveru i Babilonsko-Kasitsko na jugu. Od toga vremena, mnoga znanja i umijeća postupno opadaju. Godine 626. pr. Kr. Nabukodonosor II., potpomognut kaldejskim svećenicima s juga, osniva Novobabilonsko Carstvo i gradi drugi Babilon koji će postati čuven po svojoj veličini, raskoši i moći te po svojoj Kuli babilonskoj. No to neće potrajati dugo jer će 529. g. pr. Kr. Perzijanci u nezadrživoj plimi pokopati sve dotadašnje države, religije i običaje, ali kao i mnogi prije njih, preuzeti mnoge elemente, ovaj put asirsko-babilonske kulture, umjetnosti, organizacije države i zakonodavstva te stvoriti veliku perzijsku državu od Indije do Grčke.

Ostavština

Naša zapadna ili europska civilizacija preuzela je mnoge elemente civilizacija Bliskog istoka – Egipta i Mezopotamije, i zato nam se njihove spoznaje i umijeća čine bliskima i poznatima. I kada tvrdimo da su naši civilizacijski korijeni nastali pod utjecajem Grčke i Rima, trebamo znati da su njihovi izvori u dalekoj prošlosti Bliskog istoka.

Odatle dolaze prva poznata urbana naselja, utvrđeni gradovi, tekuća voda i sustavi kanalizacije. U graditeljstvu: prvi poznati stupovi, lukovi, prelomljeni svodovi, fasade s nišama, prve monumentalne građevine – zigurati. Današnje crkve imaju organizaciju prostora kakvu su imali hramski kompleksi Mezopotamije. U likovnoj umjetnosti najstariji mozaici, zidno slikarstvo, najstarija keramika i predmeti od metala te skulpture u punoj plastici, iako u Mezopotamiji nije bilo ni kamena ni metala.

Oni su postavili temelje zakonodavstvu, osnovna načela uređenju države, sustave poreza, javne radove. Uspostavili su stajaće vojske i dali osnove vojne taktike, imali prva bojna kola, obrambene zidine i prve napadačke sprave. Gradili su strateške putove s putokazima, imali organiziranu poštu, stvorili razgranat sustav navodnjavanja i plovne putove.

Njihove znanstvene spoznaje bile su temelj svim kasnijim tradicionalnim i modernim znanostima. Razvili su pismo, astrologiju, astronomiju, matematiku i numerologiju, medicinu i filozofiju, alkemiju i nezaobilaznu magiju. Od njih potječe podjela neba na zviježđa, dvanaest znakova zodijaka, te podjela na godine, mjesece, tjedne, dane, sate i minute. Znali su izračunavati pomrčine, poznavali su putanje planeta, stvorili su prve sprave za mjerenje položaja nebeskih tijela kao što su gnomon, polos, alidada,

armila i drugi. Pisali su prve horoskope ili "tablice sudbina", sanjarice i poljodjelske kalendare.

Brojevima i geometrijskim tijelima pridavali su mistične i simbolične vrijednosti, ali su se matematikom znali itekako praktično služiti u rješavanju problema u poslovanju, graditeljstvu i računanju vremena. Imali su utvrđene sustave mjera za duljinu, težinu, zapreminu i površinu. Poznavali su kvadratne i korijenske brojeve i vršili matematičke operacije s devet decimala, što je u Europi bila nepoznanica do XVII. st., a geometrijske probleme rješavali su računskim putem. Oni su podijelili krug na 360 stupnjeva, a kutove na stupnjeve, minute i sekunde.

U medicini su ostavili prve pisane dijagnoze i recepture za liječenje. Imali su liječnike, kirurge i veterinare. Obavljali su operacije na oku bakrenim nožem, mogli su izvaditi živac iz zuba, amputirati udove, znali su za krvotok, itd. Postavili su prve propise o ishrani i higijeni.

Poznavali su "galvanski" članak i elektrolizom dobivali elektricitet, "bijelo zlato", spoj srebra i zlata.

U filozofiji su ostavili prve pisane rasprave o smislu postojanja, pitanja o prolaznosti, besmrtnosti i sudbini. U književnosti prve himne, priče i ljubavne pjesme, nezaobilazni ep o Gilgamešu, komična i satirična kazališna djela. Bili su izuzetni administratori i vodili su evidencije o svemu što se radilo ili posjedovalo.

Ako i ovo nije dovoljno, dodajmo još da desetci tisuća pločica s klinastim pismom još uvijek čekaju prijevod, još uvijek nisu otkopani svi *telohi*², nisu otkriveni svi izgubljeni gradovi, a tko zna kakva nas

²teloh – umjetni brežuljak. U Mezopotamiji je postojao tisućljetni običaj da se stare građevine, naročito hramske, građene od nepečene opeke, jednostavno poravnaju i na tako napravljenom podestu grade nove. Tako su vremenom nastali brežuljci od ilovače visoki i do sto metara.

otkrića još čekaju. Recimo i to da Sumerani nikad nisu tvrdili da su sve to izmislili, i ako su oni i Egipćani za nas povijesno prvi, to je samo zato što ne znamo za nekog starijeg. Oni su sami tvrdili da su ta znanja preuzeli od drugih, kao što su to činili i njihovi nastavljači nakon njih, svaki put dodajući ponešto svoje na sporom putu evolucije. Čovječanstvu su davali daleko veću starost od one koju mu daje današnja znanost. Njihova rodoslovlja kraljeva sežu 460 000 godina u prošlost, razlikujući periode prije i poslije velikog potopa.

Svijet i ljudi

Iako se klima na području koje danas zauzima Irak u posljednjih četiri tisuće godina znatno promijenila i postala više pustinska nego prije, ni u vrijeme Sumera nije bilo lako živjeti. Mezopotamija je mogla postati raj na zemlji jedino golemim naporom ljudi koji su močvarno i naplavno područje velikih rijeka uspjeli podrediti svojim potrebama. Na području Sumera nije bilo nalazišta bakra, niti kvalitetnog kamena ili drveta, ali je snaga volje sve to uspjela nadomjestiti. Mezopotamija je oduvijek bila na sjecištu putova Istoka i Zapada i zato je povijest Mezopotamije povijest ratova i razaranja, ali uvijek i novog uzdizanja. Ljudi koji su tamo živjeli imali su snage i sposobnosti nametnuti se svojom kulturom svima koji su ih dolazili osvojiti.

Uzmemo li za primjer tekst koji prenosi razgovor između zabrinutog oca i sina koji ide u školu za pisara, u kojem otac kori sina zbog toga što radije luta ulicama negoli uči, mogli bismo reći: sasvim obični ljudi, kao i mi danas.

Kada danas čitamo sumerski ep o Gilgamešu, odajemo priznanje dubokoj misaonosti autora, ljepoti stila, filozofskom razmišljanju i idealizmu. Ep završava neobično, nedorečeno, samo kratkom rečenicom koja bi prije mogla biti uvod u nova događanja, nego završetak priče sa slavljenjem junaka i sretnim završetkom na kakav smo navikli.

Sumerani su voljeli svijet u kome su živjeli i prirodu koja ih je okruživala, a možda su je i razumjeli daleko bolje nego mi. O tome svjedoče njihovi gradovi, naselja i građevine koje su izgledom i funkcionalnošću bile potpuno skladno uklopljene u prirodu. O tome svjedoče pjesme pune pohvala i ljubavi prema prirodi i njenim zaštitnicima, božici majci Inani i bogu Dumuziju, pastiru svega živoga. Za njih nije postojalo ništa mrtvo. Cijela priroda bila je prožeta dahom života, sve je imalo volju i osobnost. Da bi se razumjela priroda, bilo je potrebno shvatiti osobnost, svojstva i volju predmeta, pojava i bića, bilo je potrebno spoznati *ime*, božansku

snagu i izvor bića, njegov *ME* putem Ploča sudbine koje su definirali veliki bogovi Enlil i Enki, snage kozmičkih vjetrova i voda pod zaštitom Anua, božanske riječi, vladara Neba i duhovnog oca svega što živi.

Običan je čovjek održavao taj kontakt putem svog duha zaštitnika, svog osobnog božanstva, koji mu je osiguravao uspjeh, ako bi se čovjek trudio izvršavati svoje životne obaveze. Sa simpatijom čitamo "žalbe" osobnim božanstvima zbog nepravdi koje nezaslužno padaju na glave njihovih marljivih štitičnika. Sumerani su bili skroman i jednostavan narod, ali njihovi su mudraci znali pronaći put do visokih intelektualnih, umnih i duhovnih visina i, što je još važnije, znali su ostaviti modele, metode i putokaze koje svatko tko to zaista želi može slijediti. To je, uostalom, zapisano u epu o Gilgamešu. ♀

OTKRIĆE PRAPOVIJESNIH SKULPTURA DEVA

Fernand Schwarz

U sjeverozapadnom dijelu Saudijske Arabije arheolozi Nacionalnog znanstvenoistraživačkog centra Francuske (CNRS) i Saudijske komisije za turizam i nacionalnu baštinu (SCTH) pronašli su skulpture kamelida¹ koje se razlikuju od svih ostalih pronađenih na tom području. Ovo otkriće, objavljeno u časopisu *Antiquity*, baca novo svjetlo na razvoj špiljske umjetnosti na Arapskom poluotoku.

Nalazište, koje je nazvano "Camel Site", nalazi se u pokrajini al-Jawf. Još je tijekom 2016. i 2017. godine ovo područje proučavao jedan francusko-saudijski istraživački tim. Skulpture, od kojih neke nedovršene, napravljene su na tri strme stjenovite formacije. Iako je prirodna erozija uništila dijelove nekih skulptura, kao i moguće tragove korištenog oruđa, istraživači su uspjeli identificirati dvanaestak reljefa.

Reljefi koji predstavljaju kamelide i ekvide² različite su dubine. Životinje su isklesane u prirodnoj veličini, bez orme i u prirodnom okruženju. Posebno je zanimljiva scena u kojoj se uz jednu od deva nalazi magarac, životinja koja se izuzetno rijetko susreće u špiljskoj umjetnosti.

Neki od reljefa tematski se jako razlikuju od većine ostalih prikaza na koje se najčešće nailazi na ovom području. Tehnički gledano, oni se razlikuju i od ostalih otkrića na nalazištima Saudijske Arabije (uglavnom jednostavnih obrisa deva bez reljefnog prikaza) kao i od uklesanih fasada al-Hijra (Mada'in Šalih). Osim

toga, treba napomenuti da neke od skulptura koje se nalaze na gornjim dijelovima kamenih obronaka nalazišta ukazuju na neosporna tehnička znanja i vještine. "Camel Site" se može smatrati glavnim prikazom Saudijske umjetnosti na stijenama.

Dokazano je da su reljefne skulpture (njih 21) stare više od sedam tisuća godina, što je puno starije od procjena napravljenih prije nekoliko desetljeća. Izrađene su pomoću kamenog oruđa i smještene u pejzaž travnate savane koja je tada bila prošarana stablima i jezerima, a danas je pustinja.

Treba napomenuti da je za realizaciju takvog tipa umjetnosti na stijenama bilo potrebno mnogo napora. Trebalo je konstruirati skelu i pribaviti odgovarajuće kamenje za oruđe koje je po svemu sudeći izvađeno nekih petnaestak kilometara dalje od samog arheološkog nalazišta. Sve to podrazumijeva dobro organiziran timski rad. Istraživači su skloni pretpostavci da to potječe od godišnjih obreda neke od neolitičkih zajednica. Kako neke skulpture jednogrbih deva upućuju na sam ciklus reprodukcije koji je povezan sa suhim i kišnim sezonama, cijelo nalazište ima snažnu simboličku konotaciju.

Također je uočeno da su tijekom tisućljeća na samim skulpturama izvedene mnogobrojne intervencije, što ukazuje na sakralni karakter ovog područja.

Radi se o izuzetnom nalazištu koje još nije do kraja otkrilo sve svoje blago. 𐤎

S francuskog prevela: Vesna Perhat

¹ deve

² konji, magarci i sl.

PISMA OCA SINU

Tekst koji slijedi zapisan je na drevnim sumerskim glinenim pločicama, datiranim otprilike oko 1600. g. pr. Kr., iako se smatra da je izvorni tekst nekoliko stoljeća stariji. Kroz razgovor oca i sina provlači se jedna od vječnih ljudskih tema – aktualna kako danas, tako i u starom Sumeru – odnos između roditelja i njihove djece. Čitajući prigovore i zaklinjanja ovog sumerskog oca, nehotice nam se otima smiješak razumijevanja, jer neke stvari kao da se nikada ne mijenjaju... Roditelji smatraju svojom dužnošću izvesti djecu na pravi put, dok djeca radije slijede neke svoje zamisli, prepuštajući se lutanjima i istraživanjima. A kasnije, kad djeca postanu roditelji, vječna priča kreće ispočetka...

Otac započinje, pitajući sina:

"Kamo si pošao?"

"Nigdje nisam pošao."

"Ako nisi nigdje pošao, čemu onda

besposleno lutaš? Idi u školu, stupi pred 'školskog oca', izgovori svoju zadaću, otvori školsku torbu, ispiši svoju pločicu, a 'veliki brat' neka napiše za tebe novu pločicu. Kad završiš zadaću i javiš se redaru, dođi k meni i ne skići se ulicama. Hajde, znaš li što sam ti rekao?"

"Znam, kazat ću ti."

"Hajde, sad ponovi."

"Ponovit ću."

"Govori."

"Kazao si mi da pođem u školu, da izgovorim zadaću, otvorim školsku torbu, napišem pločicu, dok će 'veliki brat' ispisati za me novu pločicu. Kad završim zadaću, valja mi nastaviti s radom i doći k tebi nakon što se najprije javim redaru. Eto, to si mi bio rekao."

Otac ponovno nastavlja:

"Hajde, budi čovjek. Ne zastajkuj uokolo na trgovima, ne skitaj drvoredima. Kad koračaš ulicom, ne zvjeraj oko sebe. Budi poslušan i pokazuj strah pred redarom. Pokažeš li mu da ga se plašiš, on će te voljeti."

(slijedi petnaestak nečitkih redova)

"Ti koji se skićeš trgovima, želiš li postići uspjeh? Potraži onda prve naraštaje, upitaj njih. Ti, nevaljalče, o kojem brigu brinem – ne bih bio čovjek kad se ne bih brinuo o svome sinu – razgovarao sam s rodbinom, uspoređivao njihove muškarce, ali nisam našao ni jednog tebi nalik."

Ovo što ću ti ispričati preobražava glupana u mudraca, zmiju sputava poput čarolije, a tebi neće dopustiti da se povodiš za praznim riječima. Zbog toga što moje srce bijaše prezasićeno brigom za tebe, držao sam se podalje od tebe i nisam mario za tvoje strahove i gundanja. Zbog tvojih prosvjeda, da, zbog tvojih

prosvjeda, bio sam ljut, da, bio sam ljut. Zbog toga što ne vodiš brigu o svojoj ljudskosti, srce kao da mi je ponio zao vjetar. Tvoja su me gundanja dokrajčila, doveo si me do ruba smrti.

Nikada u životu nisam zahtijevao da donosiš suharke iz trstika. Ti nikad u životu nisi nosio trskovo šiblje koje prti i staro i mlado. Nikad ti nisam rekao 'pođi za mojim kolima'. Nikad te nisam poslao da radiš, da oreš polje. Nikad te nisam poslao da radiš, da kopaš na polju. Nikad te nisam poslao da radiš kao radnik. 'Hajde, radi i pomози mi', tako ti nikada u životu nisam rekao.

Ostali tvoji vršnjaci pomažu roditeljima radom. Da si razgovarao s rođacima i bolje ih ocijenio, ti bi ih bio nadvisio. Svaki od njih priskrbuje deset gura ječma – čak i mlađarija opskrbljuje očeve, svatko po deset gura ječma. Oni su umnožili ječam za svog oca, opskrbili ga ječmom, uljem i vunom. A ti, ti si čovjek kad je u pitanju kakva nepodopština, ali u usporedbi s njima uopće nisi čovjek. Ti zacijelo ne radiš koliko oni – oni su sinovi očeva koji zahtijevaju od svoje djece da rade, ali ja – ja nisam tražio da radiš poput njih.

Ti, nevaljalče, zbog kojeg se ljutim – tko je taj čovjek koji se uistinu može razgnjeviti na sina – razgovarao sam s rodbinom i otkrio nešto što dosad nisam zapazio. Boj se riječi koje ću ti sada uputiti i pripazi na sebe. Tvoj vršnjak, tvoj supatnik – nisi ga cijenio; zašto ga ne nadmašiš? Tvoj prijatelj, tvoj drug – nisi ga cijenio; zašto ga ne nadmašiš? Nadmaši starijeg brata. Nadmaši mlađeg brata. Od svih zanatlija koji obitavaju u našoj zemlji, između svih koje je Enki (*bog umjetnosti i zanata*) pozvao poimence (*stvorio*), ni jedan nema tako težak posao kao što je pisarsko umijeće. Jer da nije pjesme (poezije) – poput morskih obala, tih obala dalekih prokopa, tako je daleko srce pjesme – ti ne bi sada slušao moj savjet, a ja ti ne bih umio ponoviti mudrost svoga oca. U skladu je sa sudbinom koju je obznanio Enlil da sin slijedi očev posao.

Ja se danju i noću mučim zbog tebe. Noć i dan ti rasipaš na tjelesne rasonode. Nakupio si mnogo blaga, trošio široke ruke, udebljao se, uzrastao, okrupnio,

osnažio i naduo. Ali tvoja rodbina jedva iščekuje tvoju nesreću i radovat će se kad te ona snađe, jer nisi vodio brige o svojoj ljudskosti."

(Slijedi nejasni odlomak od četrdeset i jednog retka koji se, po svoj prilici, sastoji od poslovice i uzrečica; natpis potom završava očevim pjesničkim blagoslovom.)

"Od onoga tko se zavadi s tobom, nek' te Nanna, bog tvoj, čuva, od onoga tko te napadne, nek' te Nanna, bog tvoj, čuva, nek' nađeš milost pred bogom svojim, neka te ljudskost tvoja uzvisi, od glave do pete, neka budeš glavar mudraca u svom gradu, neka grad tvoj izgovara ime tvoje na počasnim mjestima, neka te bog tvoj naziva dobrim imenom, neka nađeš milost pred bogom svojim, Nannom, neka te s milošću pogleda boginja Ningal." 𒂗

Iz knjige KRAMER, Samuel Noah. 1966. Historija počinje u Sumeru

ZAGONETNI POPIS SUMERSKIH KRALJEVA

Marta Mihičić i Sanja Čupić

Uz nastanak, trajanje i život sumerske kulture i civilizacije vezan je niz nedovoljno poznatih i razjašnjenih okolnosti, kao što je to uostalom slučaj s bilo kojom drugom, vremenski i svjetonazorski od našeg vremena udaljenom civilizacijom.

Najintrigantniji je ipak *Popis sumerskih kraljeva*. Ovaj dokument sadrži povijesne podatke o vladavini sumerskih kraljeva, kao i kraljeva susjednih država, te navodi vremenska razdoblja i mjesta njihove vladavine. Tako je zapisano da su neki vladali do dvadeset, trideset, četrdeset pa i pedeset godina, što službena znanost potvrđuje i što nije nimalo drukčije od onoga što imamo u novijoj povijesti.

Međutim, također navodi da su neki kraljevi vladali 28 800, 36 000 ili 43 200 godina!

... *Alulim je postao kralj. Vladao je 28 800 godina. Alalngar je vladao 36 000 godina. Dva kralja vladala su 64 800 godina. Zatim je Eridug pao i kraljevanje je prenijeto u Bad-tibira. U Bad-tibiri, En-men-lu-ana je vladao 43 200 godina...*

Da sumerska lista kraljeva sadrži samo dugovječne kraljeve, vjerojatno bi se smatrala dijelom nekog izgubljenog mita te njen sadržaj ne bi bio podložan nikakvim značajnijim interpretacijama. Radi li se ovdje o ispreplitanju mita i zbilje? Je li moguće da su drevni narodi bili mnogo dugovječniji od današnjih? Ili se na taj način samo htjela naglasiti važnost njihove vladavine? Hipoteze su razne, a niti jedna nije konačna.

Dodatnu zabunu unosi činjenica da je pronađeno dvadesetak varijanti ovog popisa sa sličnim, ali ne i istim podacima. Većina datira iz razdoblja vladavine dinastije Isin, između 2017. i 1704. g. pr. Kr. Pretpostavlja se da je prva verzija stara oko četiri tisuće godina. To je ona koju je otkrio njemačko-američki istraživač Hermann Hilprecht 1906. godine na mjestu drevnog grada Nipura. Neki primjerci prona-

Popis kraljeva i gradova prije potopa, 2000.-1800. g. pr. Kr., Babilon

đeni su na područjima nekadašnjih gradova Babilona, Suze, Ninive.

Najbolje očuvani primjerak otkriven je 1922. g. u Larsi, nekadašnjem babilonskom gradu smještenom u današnjem Iraku, u ekspediciji Herberta Weld Blundella, pustolova i arheologa. Čuva se u Muzeju umjetnosti i arheologije Ashmolean u sklopu Sveučilišta u Oxfordu. To je dokument ispisan klinastim pismom na četverostranoj kamenoj prizmi visine oko dvadeset centimetara koja je u sredini najvjerojatnije imala drveno vreteno oko kojeg se rotirala.

Tumačenja dugih razdoblja vladanja

Postoje oni koji *a priori* odbacuju vjerodostojnost jednog dijela ovoga spisa te mu ne pridaju nikakvu važnost. Postoje i oni koji misle da su razdoblja vladavine točna, a dugovječne kraljeve smatraju božanstvima.

I sam spis započinje tako:

Nakon što se kraljevanje spustilo s neba, došlo je u Eridug (Eridu). U Eridugu je Alulim postao kralj; vladao je 28 800 godina.

Između ove dvije hipoteze postoji i ona koja kaže da se na ovakav način iskazivala važnost i moć pojedinih vladara. Tako se na primjer u drevnom Egiptu za one koji su društvu dali značajan doprinos govorilo kako su "umrli u 110. godini".

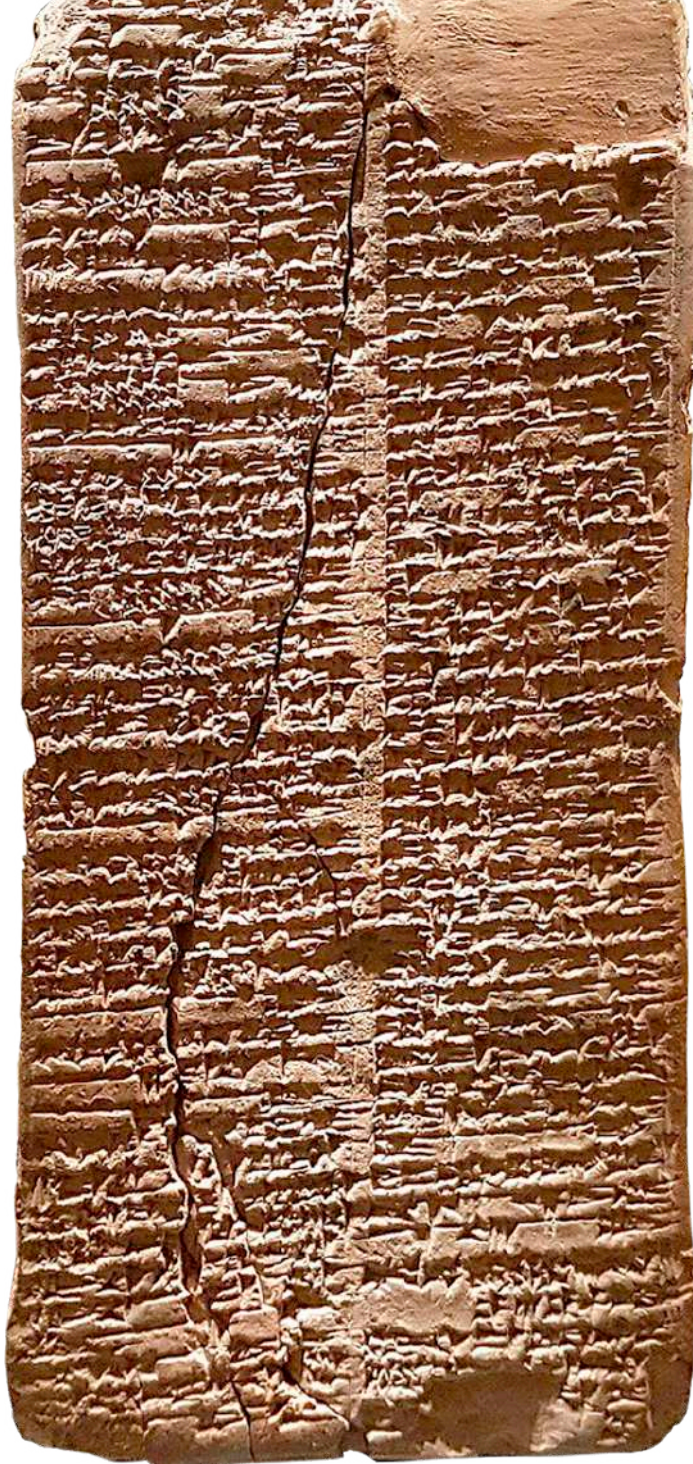
Bilo je i neuspješnih pokušaja da se ova zagonetka objasni matematičkim formulama.

Ovaj dokument, osim kronologije sumerskih vladara, sadrži i paralele s navodima koji se mogu naći u Bibliji, u *Knjizi Postanka*. Tako prema navodima iz ovog popisa, osam (a po nekim varijantama i deset) kraljeva vladalo je ovim predjelom prije velikog potopa koji se povezuje s biblijskim. Zanimljivo, između Adama i Noe postojalo je osam generacija.

Spominju se i Etana, Lugal-banda i Gilgameš, mitski likovi poznati u sumerskoj te babilonsko-asirskoj književnosti kao heroji. Najstariji vladar s popisa za kojeg je arheološkim otkrićima utvrđeno da je bio stvarna ličnost je Enmenbaragesi od Kiša, koji je vladao oko 2600. g. pr. Kr. Zanimljivo, isti se spominje u *Epu o Gilgamešu*, što otvara mogućnost postojanja Gilgameša kao stvarnog lika.

Zapisana je i jedna vladarica, Kug-Bau, iz treće dinastije Kiša. Prema spisu, vladala je sto godina.

Također, uočeno je da popis ne obuhvaća vladare grada-države Lagasha, tadašnjeg važnog središta političke moći. Veliki kraljevi poput Ur-Babe i Gudee izostavljeni su vjerojatno iz političkih razloga.

Popis kraljeva, 1800. g. pr. Kr., Larsa, Irak

Što se tiče spominjanja kraljevstava koja su sišla s neba i dugih vremenskih razdoblja, ovaj dokument nije izolirani slučaj u književnosti i mitologiji drevnih naroda. Indijski ep *Mahabharata* spominje enormna vremenska razdoblja, mada u drugom kontekstu, a za drevne je Kineze Kralj od Žada također sišao s neba.

Mnoga pitanja i danas ostaju zagonetka za arheologe, etnologe, povjesničare.

Bez obzira na zagonetnost ovog popisa, u nedostatku drugih preciznijih pisanih dokumenata, on se smatra važnim izvorom za upoznavanje političkih i društvenih odnosa trećeg tisućljeća na području Mezopotamije. 𒂗

WILLIAM TURNER

slikar svjetla

Stela Zorić

Joseph Mallord William Turner (1775. - 1851.) jedan je od najpoznatijih britanskih umjetnika svih vremena. Galerija suvremene umjetnosti u Margateu nosi njegovo ime i nedavno je snimljen film o kasnijem razdoblju njegova života, nominiran za nagradu Oscar. Međutim, Turner je umjetnik s kojim se nije lako uhvatiti u koštac – povučen i zagonetan, oduvijek je bio teška tema za biografe. Službeno ga se smatra slikarom romantizma, međutim, njegov izražaj-

jan i energičan stil često se čini bliži kasnijim umjetničkim stilovima. Mnogi će reći da je Turner svojim radom udario temelje impresionizmu. Poput svih inovatora u svijetu umjetnosti, za vrijeme života bio je kontroverzna ličnost oko koje su se lomila koplja. Danas se Turner smatra umjetnikom koji je pejzažno slikarstvo uzdigao do takve razine da se po prvi put moglo mjeriti s drugim slikarskim žanrovima (povijesno slikarstvo, portreti, mitološke slike).

Turner je rođen 1775. godine kao sin londonskog brijacha i izrađivača perika. Samouk od ranog djetinjstva, iznimno nadaren, s četrnaest je godina upisao Kraljevsku akademiju. Nije trebalo dugo da se njegov talent prepozna i već je na Akademiji počeo izlagati akvarele od 1790., a ulja od 1796. godine.

U mladosti je putovao po Engleskoj crtajući i slikajući seoske krajolike te su njegovi najraniji radovi dio pejzažne tradicije iz 18. stoljeća. Velika inspiracija bili su mu nizozemski umjetnici iz 17. stoljeća, poput Willema van der Veldea, te talijanski pejzaži Claudea Lorraina i Richarda Wilsona.

Godine 1799., u dobi od dvadeset i četiri godine – najmlađe dopuštene dobi – izabran je za člana-surad-

nika Kraljevske akademije, a 1802. godine za redovitog člana. Te su se godine privremeno otvorile ratne granice s Europom, te je Turner prvi put otputovao u inozemstvo, posjetivši Francusku i Švicarsku. Do kraja života ekstenzivno je putovao po Europi, crtajući skice i kasnije stvarajući slike u svom ateljeu u Engleskoj. Turner je primarno bio akvarelist, premda je bio jednako vješt i u uljanoj tehnici.

U to doba se u svim poljima umjetnosti počeo rađati romantičarski pokret, kao antiteza klasicizmu i prosvjetiteljstvu, stilovima koji su stavljali naglasak na razum i formu. Turner je bio intuitivni romantičar – za njega su emocije i sloboda mašte bili od iznimne važnosti, što se može vidjeti u njegovoj primjeni ekstremnih kontrasta intenzivnog svjetla i tmurnih oblaka, dramatičnih pejzaža i energičnih poteza kistom. Nakon što je postao majstor više slikarskih medija, shvatio je da mora krenuti korak dalje i počeo je intenzivno eksperimentirati sa slikarskim tehnikama. Ova potreba da se riješi okova prošlosti i formalizma, da izgradi stil koji odgovara kreativnom impulsu koji je konstantno tinjao u njemu, oblikovala ga je u istinski neobičnog umjetnika.

Istražujući samog sebe i promatrajući prirodu, malo-pomalo postao je *slikar svjetla*. Glavni element njegovih djela postale su briljantne, sjajne boje, što se može jako dobro vidjeti u pejzažima iz tog razdoblja. Posebno su mu dragi motivi bili oluje i poplave, planine i more. Ove snažne prirodne sile su istovremeno i kulisa za dramu koja se cijelo vrijeme odvija ispred očiju svakog čovjeka. Turner prikazuje svijet u promjenjivom stanju, i trenuci koje je birao za svoje slike odaju svijest o prolaznosti vremena. Često prikazuje svakodnevne pojave u prirodi – sporo puzanje ledenjaka u Alpama, naglo obrušavanje lavine, pjenušavo dizanje oceana, jake nalete vjetrova – ali snaga svih tih prizora je nemjerljiva. Konstantna transformacija prirode ga je fascinirala i on kao da lovi izgubljene trenutke vremena. Slike postaju naracije momenata u vremenu, toliko živopisne i stvarne da promatrač ima dojam da se nalazi tamo, baš u tom trenutku.

Kao velikom putniku i istraživaču svijeta, mnoga su se Turnerova djela odnosila na književnost, mitologiju i povijest mjesta koja je posjetio. Turner je bio očaran prirodom, ali zanimala ga je uloga čovjeka u vrtlogu prolaznosti.

Turner je živio u vremenima koja su unijela velike promjene u svakodnevni život ljudi. Bilo je to doba rane industrije, uvod u doba strojeva, nešto potpuno novo, strano i neistraženo. Osim svoje slikarske uloge, Turner je postao i izvrstan kroničar tog turbulentnog

vremena. Za bolje razumijevanje kako se tadašnji čovjek osjećao usred svih mijena, ali i jasniji pogled na naciju koja se munjevito razvijala na vrhuncu industrijske revolucije, neprocjenjivo su važne neke Turnerove slike poput *Parlament u plamenu* (koja prikazuje spaljivanja domova Parlamenta), *Kiša, para, brzina* (koja prikazuje Veliku zapadnu željeznicu) i *Bojni brod Temeraire* (koja prikazuje parobrod koji vuku na posljednji vez kako bi ga uništili).

Kasnije u životu, Turner je slikao jednostavne prizore mora i neba koji izgledaju gotovo apstraktno. Turnerov suvremenik, priznati umjetnik John Constable, za njega je rekao: "Turner... čini se da slika parom u raznim bojama, sve je tako nestvarno, prolazno, prozračno." Sličnost s djelima impresionističkih slikara (koji su djelovali krajem 19. stoljeća) zapanjujuća je i zato se Turnera često smatra pretečom impresionizma. Godine 1840. upoznao je najpoznatijeg kritičara umjetnosti iz viktorijskog vremena, Johna Ruskina, koji je postao veliki pobornik njegovih djela.

Do svoje smrti od kolere 1851. godine, u dobi od sedamdeset i šest godina, Turner je stekao veliki ugled i bogatstvo. U oporuci je ostavio gotovo tristo slika i oko trideset tisuća crteža Velikoj Britaniji (*Bequest to the nation*, Ostavština naciji). Danas se ta impresivna kolekcija uglavnom čuva u Galeriji Tate Britain u Londonu.

***Uravnotežena sreća zemlje
posljedica je ostvarene pravednosti.***

**Pripovijest o rječitom seljaku,
C. Jacq, Drevna mudrost Egipta**

